Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

> Retouradres Postbus 20011 2500 EA Den Haag

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

DGOBDR
Democratie en Bestuur

Turfmarkt 147
2511 DP Den Haag
Postbus 20011
2500 EA Den Haag
www.rijksoverheid.nl

Onze referentie
2026-0000557041

Bijlage(n)
0

Datum 2 november 2026
Betreft Beantwoording Kamervragen over meetbare doelstellingen voor de democratische rechtsstaat

Hierbij bied ik u, mede namens de minister en staatssecretaris van Justitie en Veiligheid, de antwoorden aan op de schriftelijke vragen die zijn gesteld door het lid Sneller (D66) over meetbare doelstellingen voor de democratische rechtsstaat. Deze vragen werden ingezonden op 20 oktober 2026, met kenmerk 2026Z22688.

De minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,

Pieter Heerma

2026Z22688

DGOBDR
Democratie en Bestuur

Onze referentie
2026-0000557041

Vragen van het lid Sneller (D66) aan de ministers van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en van Justitie en Veiligheid over meetbare doelstellingen voor de democratische rechtsstaat (ingezonden 20 oktober 2026)

1. Bent u bekend met de tool "Blik op Nederland: Dashboard Doelen en Resultaten" van de Algemene Rekenkamer, waarin op basis van de Rule of Law Index kwantitatief inzicht wordt verschaft in de staat van de Nederlandse rechtsstaat?[1]

Ja, daar ben ik mee bekend. Nederland staat op de Rule of Law Index op de negende plaats in een lijst van 143 landen. Dit is een daling t.o.v. 2022, toen Nederland op de vijfde plaats in deze index stond. Aan deze index ligt een groot aantal indicatoren en subindicatoren ten grondslag die betrekking hebben op o.a. checks & balances, grondrechten, strafrecht, civiel recht, afwezigheid van corruptie, openheid van de overheid en openbare orde en veiligheid. De daling van Nederland op deze index is te verklaren door factoren op het terrein van het civiele recht, zoals vertraging in de afhandeling van zaken en ongelijke behandeling, en op het gebied van open overheid, zoals klachtenmechanismen en de publicatie van overheidsdata.

2. Bent u bekend met het rapport "Democratie-APK raakt verder uit zicht – Democratie Monitor 2026", waarin op basis van 41 indicatoren kwantitatief inzicht wordt verschaft in de staat van de Nederlandse democratie?[2]

Ja, daar ben ik mee bekend. De stichting Democratiemonitor hanteert 41 zeer uiteenlopende indicatoren, die worden beoordeeld aan de hand van openbare bronnen. Het rapport over 2026 ziet een achteruitgang op een deel van deze indicatoren. Het gaat dan in het bijzonder om voorstellen in verkiezingsprogramma's die de monitor als niet-rechtstatelijk aanmerkt, het aantal negatieve adviezen van de Raad van State bij wetsvoorstellen, het aantal bedreigingen van nationale politici, het vertrouwen van burgers in de Tweede Kamer en het aantal meldingen van discriminatie.

3. Bent u bekend met de Global Right to Information Rating (RTI), waarin op basis van 61 indicatoren kwantitatief inzicht wordt verschaft in de mate waarin nationale overheden openbaarheid van overheidsinformatie wettelijk hebben gewaarborgd?[3]

Ja, daar ben ik mee bekend. Dit betreft een databank waarin voor 142 landen wetgeving m.b.t. de openbaarheid van overheidsinformatie is beoordeeld en gescoord door experts. Afghanistan voert de lijst aan, Nederland staat op plaats 77 van de ranking. De gebruikte informatie van de verschillende landen loopt zeer uiteen wat betreft de timing. De beoordeling voor Nederland is gebaseerd op de WOB uit 1978, waarbij de laatste aanpassing in de index n.a.v. wijzigingen in die wet is gedaan in 2016. De WOO, die sinds 2022 van kracht is, is in de beoordeling en ranking niet meegenomen.

4. Bent u bekend met het gezegde 'meten is weten'?

Ja, daar ben ik mee bekend. Daarbij is het van belang om precies te zijn in wat er wordt gemeten, hoe er wordt gemeten en welke instrumenten valide worden bevonden om te meten.

5. Op welke wijze meet u momenteel de concrete voortgang van uw beleidsdoel 'het versterken van de weerbaarheid van de democratische rechtsstaat'?[4]

Om de staat van de Nederlandse democratie in meer algemene zin te monitoren, baseer ik mij bij voorkeur op wetenschappelijk gevalideerde bronnen en instrumenten. In internationaal vergelijkend perspectief is één van de beste instrumenten die daarvoor beschikbaar zijn, de jaarlijkse monitor van het V-dem Institute (Varieties in democracies), gelieerd aan de Universiteit van Göteborg. Voor het beoordelen van de staat van de democratie wereldwijd worden daarin verschillende dimensies van democratie onderscheiden, o.a. de electorale, de participatieve en de liberale/rechtstatelijke.

Op relevante deelonderwerpen ten aanzien van de democratische rechtstaat werk ik samen met (wetenschappelijk) onderzoekers in uiteenlopende consortia, bijvoorbeeld met de Radboud universiteit Nijmegen, de universiteit van Amsterdam en de Universiteit Leiden. Dit richt zich op het kwantitatief en kwalitatief volgen van de ontwikkelingen in Nederland.

6. Op welke wijze meet u momenteel de concrete voortgang van uw beleidsdoel 'sterke rechtsstaat'?[5]

In de inleidende paragraaf van de beleidsagenda van Justitie en Veiligheid over het versterken van de rechtsstaat, waarnaar u verwijst, is een aantal concrete activiteiten aangekondigd om de rechtsstaat te versterken, rechten verder te waarborgen en de rechtsstaat weerbaarder te maken. In de daaropvolgende paragrafen worden deze activiteiten toegelicht. Onder andere wordt aangegeven dat de ambitie is om de doorlooptijden in de strafrechtketen te verbeteren, de capaciteitsproblemen in gevangenissen op te lossen, de onafhankelijkheid van de rechtspraak te borgen en de toegang tot het recht te versterken. Veelal gaat het hierbij om activiteiten die uitmonden in een concreet product of concrete voorziening, zoals een wetsvoorstel (onder andere omtrent constitutionele toetsing, benoemingen van de leden van de Raad voor de rechtspraak, en een bevoegdheid voor het verplaatsen van demonstranten en andere groepen van personen die de wet overtreden), een mobiele voorziening voor identificatie of een financiële investering om de capaciteit (voor rechtsbijstand en gevangenispersoneel) op te hogen. Het uitvoeren van deze activiteiten wordt door de (politieke en ambtelijke) departementsleiding doorlopend gemonitord.

Met betrekking tot de doorlooptijden in het strafrecht worden voor diverse zaakstromen landelijke normen gehanteerd. De ontwikkeling van de doorlooptijden op deze zaakstromen wordt periodiek gemonitord door de strafrechtketen. Deze gegevens worden met het Ministerie van JenV gedeeld. Ook de Algemene Rekenkamer brengt omtrent de ontwikkeling van deze doorlooptijden jaarlijks verslag aan uw Kamer uit in het kader van de eerder geconstateerde onvolkomenheid op dit terrein.

Het zal na realisatie van deze activiteiten enige jaren in beslag nemen voordat de bijdrage die dit levert aan de versterking van de rechtsstaat doorklinkt in de vragen 1 tot en met 3 en in het antwoord op vraag 5 genoemde (internationale) monitoren.

7. Op welke wijze meet u beiden momenteel de effecten van uw beider beleidsprioriteiten op de staat van de democratische rechtsstaat?

Naast de in het antwoord op vraag 6 genoemde methodieken, wordt voor de werking van het justitiële apparaat belangstellend gekeken naar de resultaten van de jaarlijkse EU-rechtsstaatrapportages van de Europese Commissie waarin wordt

gekeken naar indicatoren ten aanzien van de efficiëntie, kwaliteit en onafhankelijkheid van de justitiële stelsels in alle EU-lidstaten. Hierin worden per land ontwikkelingen en risico's in beeld gebracht en worden eventuele aanbevelingen voor verbetering gedaan. Daarnaast levert het *European Justice Scoreboard* de kwantitatieve en vergelijkende meetlat over hoe rechters en rechtbanken functioneren. Uw Kamer wordt jaarlijks geïnformeerd over deze beide rapportages in de kabinetsreactie op het EU-rechtsstaatrapport.[1]

Het ministerie van BZK werkt aan de weerbaarheid van de democratische rechtstaat langs twee lijnen: het versterken van de democratische instituties en de versterking van de democratische samenleving. De eerste lijn omvat zaken als het versterken van verkiezingen, grondrechten en rechtsbescherming, goed toegeruste politieke ambtsdragers en een robuust partijstelsel. Bijvoorbeeld met de introductie van de Wet op de politieke partijen, en het introduceren van een lobbyregister. De tweede lijn omvat onder meer de oprichting van een FIMI-detectieorganisatie, een gemeenschapsfonds en het versterken van democratisch ethos en democratisch burgerschap.

Op deze deelonderwerpen werk ik samen met (wetenschappelijk) onderzoekers voor het kwantitatief en kwalitatief volgen van ontwikkelingen in Nederland en het zicht houden op de verschillende vormen van impact van beleid. Enkele voorbeelden van de wijze waarop relevante ontwikkelingen en effecten van deze beleidsprioriteiten gemonitord worden, zijn de tweejaarlijkse Monitor Integriteit en Veiligheid, de periodieke monitor Burgercollectieven, de monitoring van het vertrouwen in het verkiezingsproces, en de periodieke Basismonitor Politieke Ambtsdragers, gericht op het functioneren en de beleving van decentrale volksvertegenwoordigers en bestuurders. Daarnaast vindt er ook onderzoek met een evaluatief karakter plaats, bijvoorbeeld een impactanalyse van activiteiten op het terrein van het versterken van invloed en zeggenschap en de evaluatie van het Nationaal Burgerberaad Klimaat.

8. Kunt u aangeven waarom u in uw reactie op het verzoek van de Kamer inzake concrete en meetbare hoofddoelen van kabinetsbeleid enkel de beleidsvoorstellen voor een gemeenschapsfonds en maatschappelijke weerbaarheid betrekt, en niet uw algehele beleidsdoel met betrekking tot het versterken van de weerbaarheid van de democratische rechtsstaat voorziet van meetbare formuleringen?[6]

Op 16 oktober 2026 heb ik u een brief verstuurd over nieuwe voorstellen met financiële gevolgen (€ 20 mln. of meer in enig jaar) die zijn opgenomen in de ontwerpbegroting 2027 van begrotingshoofdstuk VII Binnenlandse Zaken, conform wetsartikel 3.1 van de Comptabiliteitswet 2026.[2] Sinds eind 2021 gebeurt dit Rijksbreed via de werkwijze 'Beleidskeuzes uitgelegd'. Deze brief was dus geen reactie op het verzoek van de Kamer inzake concrete en meetbare hoofddoelen van het kabinetsbeleid.

In reactie op het laatstgenoemde verzoek van de vaste commissie voor Binnenlandse Zaken van 8 oktober 2026 heb ik uw kamer op 2 november 2026 een brief doen toekomen over het concretiseren en meetbaarder maken van de hoofddoelen uit de ontwerpbegrotingen 2027 BZK.[3] In deze brief concretiseer ik ook het hoofddoel over het versterken van de weerbaarheid van de democratische rechtsstaat.

[1] Meest recentelijk brief van 4 september 2026, Kamerstukken II, 2026/2027, 21 501, nr. 02-3472.
[2] 2026D51915 Beleidsvoorstellen uit de Ontwerpbegroting van BZK 2027 (Hoofdstuk XII) met CW 3.1. kaders.
[3]

9. Hoe reageert u op de stelling van de Algemene Rekenkamer dat er bij dit beleidsdoel geen reden is om in het geheel geen of beperkt concrete doelen op te nemen?[7]

De Algemene Rekenkamer erkent in haar brief dat de prioriteiten en doelen van de minister van BZK voor een groot deel randvoorwaardelijk zijn voor het functioneren en presteren van de (rijks)overheid. Daarbij geeft de Algemene Rekenkamer aan dat het lastig is om daar altijd meetbare en concrete doelstellingen voor te formuleren. Tegelijkertijd wordt gesteld dat dit geen reden is om in het geheel geen of beperkte concrete doelen op te nemen. De Algemene Rekenkamer geeft ook in haar brief aan dat de uit te voeren acties, plannen of interventies veelal wel concreet omschreven zijn in de ontwerpbegroting. Om deze concretiseringsslag ook te maken op het niveau van de hoofddoelen heb ik uw kamer per brief van 2 november 2026 mijn concretere en meetbaardere hoofddoelen toegestuurd.[4]

10. Hoe reageert u op de stelling van de Algemene Rekenkamer dat voor uw beleidsprioriteiten, waaronder 'sterke rechtsstaat', geen concrete doelen met indicatoren zijn geformuleerd?[8]

In het verlengde van het antwoord op vraag 6 geldt dat de in de beleidsagenda genoemde prioriteiten bijdragen aan het algemene doel om de rechtsstaat te versterken. De subdoelen zijn gelieerd aan de toegelichte thema's. Het gaat onder andere om het versterken van de rechtszekerheid van burgers, onder andere door de toegang tot het recht en de doorlooptijden in het strafrecht te verbeteren en door constitutionele toetsing mogelijk te maken, het verbeteren van de tenuitvoerlegging van straffen door de capaciteit voor gevangenispersoneel te vergroten.

11. Bent u beiden bereid om, mede gelet op aangenomen moties en aanbevelingen van de Algemene Rekenkamer, bij uw beide beleidsdoelen voor de democratische rechtsstaat ten minste één doelstelling meetbaar te formuleren aan de hand van concrete indicatoren en deze in het vervolg op te nemen in uw begroting en jaarverslag? Zo nee, waarom niet?

In de brief aan uw kamer van 2 november 2026 informeer ik u, mede naar aanleiding van de aandachtspunten van de Algemene Rekenkamer, over het concretiseren en meetbaarder maken van de hoofddoelen uit de ontwerpbegrotingen 2027 BZK, waaronder het versterken van de weerbare democratische rechtsstaat.[5] Ik informeer uw kamer reeds op diverse daarvoor geschikte momenten over de voortang op mijn beleidsdoelen en de initiatieven om de daarvoor relevante ontwikkelingen te monitoren. Voor de noodzaak van aanvullende indicatoren voor de staat van de rechtsstaat verwijs ik u naar mijn antwoord op vraag 12.

Wat betreft het in het antwoord op vraag 10 aangegeven doelstelling om de afhandeling van strafzaken te versnellen zijn door het bestuurlijke ketenberaad voor de strafrechtketen concrete streefnormen voor doorlooptijden op diverse zaakstromen geformuleerd.

12. Bent u beiden bereid om, los van specifieke beleidsdoelstellingen, aan de hand van concrete indicatoren periodiek de staat van de democratische rechtsstaat te meten, zodat u uw beleid hierop kunt afstemmen? Zo nee, waarom niet?

4
5

Ik ben mij bewust van het belang om de staat van de democratische rechtsstaat periodiek te meten aan de hand van concrete indicatoren, om zo ons beleid goed af te stemmen op ontwikkelingen. Dit doe ik op dit moment door structureel gebruik te maken van wetenschappelijk onderbouwde instrumenten, zoals de jaarlijkse monitor van het V-Dem Instituut. Daarnaast zetten we ons actief in binnen de EU en de Raad van Europa om tot gezamenlijke indicatoren te komen die de staat van de democratische rechtsstaat in kaart brengen. De bestaande onderzoeken en onze internationale samenwerking bieden ons voldoende inzicht om ons beleid tijdig en effectief af te stemmen op relevante ontwikkelingen.

13. Kunt u deze vragen beantwoorden vóór de begrotingsbehandeling van Binnenlandse Zaken?

Ja.

[1] De Algemene Rekenkamer, 20 mei 2026
(https://blikopnederland.rekenkamer.nl/)

[2] Democratie Monitor, 13 oktober 2026
(https://www.democratiemonitor.nl/democratie-monitor-2026/)

[3] The RTI Rating (https://www.rti-rating.org/)

[4] Kamerstukken 37020-VII, nr 2, p. 8.

[5] Kamerstukken 37020-VI, nr. 2, p. 13.

[6] 2026D51915 Beleidsvoorstellen uit de Ontwerpbegroting van BZK 2027 (Hoofdstuk XII) met CW 3.1.
kaders.

[7] 37020-VII, nr. 6.

[8] 37020-VI, nr. 6.